

EEDER

Edebî Eleştiri Dergisi

e-ISSN: 2602-4616

Mart 2022, Cilt 6, Sayı 1

Atf/Citation: Değirmenci, Hakan (2022). "Halil Soyuer'in Şiirlerinde Doğa Farkındalığı: Ekoeleştiri Işığında Bir Okuma", *Edebî Eleştiri Dergisi*, 6(1), s. 171-186
DOI: 10.31465/eeder.1033216

Hakan DEĞİRMENCİ*

Halil Soyuer'in Şiirlerinde Doğa Farkındalığı: Ekoeleştiri Işığında Bir Okuma **

Nature Awareness in Halil Soyuer's Poems: A Reading in the Light of Ecocriticism

ÖZ

Çevre ile sınırlı ve bağlantılı bir sistemin içinde yaşayan insan, kendisini bu sistemin hâkimi olarak görmektedir. İnsanoğlu, sanayileşme döneminden çok sonra, hususen 1950'lerden itibaren çevreye verdiği zararların farkına varmaya başlamış ve adına ekoloji denilen bir farkındalık ve mücadele hareketi başlatmıştır. Ekoeleştiri ise bu hareketin edebiyata bakan yönü olarak görülen bir alt çalışma alanıdır. Edebiyat ile çevre arasındaki ilişkiyi inceleyen ekoeleştirin amacı, en basit şekliyle çevre sorunlarına dikkat çekmektir. Batı'da dahi henüz son otuz senede görülmeye başlanmış olan ekoeleştirel çalışmalar, Türk edebiyatında son yirmi yılda belirmiş ve hızla ilgi görmeye başlamıştır. Doğal olarak hem akademik çalışma alanlarında hem de sanat çevrelerinde birbiri ardına yapılan çalışmalar hızla artmaktadır. Türk şiirinin son altmış senesinde dikkatleri çeken şairlerden birisi olan Halil Soyuer, dizelerinde iyimser ve neşeli bir ruh hâli içinde sevgi, dostluk, vefa, yardımlaşma ve yaşama sevinci gibi konuları işlemiştir. Dolayısıyla böylesi "yaşamayı ve yaşatmayı" önceleyen bir tercihte, çevre ve doğanın korunması, onun şiirlerindeki başat konulardan olmuştur. Bu çalışmada Soyuer şiirlerindeki doğa farkındalığını çevreci eleştiri ışığında değerlendireceğiz.

Anahtar Kelimeler: çevre, doğa, ekoeleştiri, şiir, Halil Soyuer.

ABSTRACT

Living in a system that is limited and connected with the environment, people see themselves as the master of this system. Humanity, began to realize the damage it caused to the environment long after the industrialization period, especially since the 1950s, and started an awareness and struggle movement called ecology. Ecocriticism, on the other hand, is a sub-study of this movement as the minister of literature. It is to draw attention to showing the eco purpose in its simplest form in order to benefit from literature and the environment. Even in the West, eco studies, which started small in the last thirty years, quickly appeared in the last future in Turkish history and are in the field of interest. Naturally, it is rapidly advancing in both academic study and art circles. Halil Soyuer, who is one of the loving affections in the last sixty of Turkish poetry, dealt with topics such as love, friendship, fidelity, cooperation and the joy of living in an optimistic and cheerful mood. Therefore, in such a choice "to live and to live before", it has been the one that protects the environment and life, and overtakes it because of it. In this study, we will try to evaluate the awareness of nature in Soyuer's poems in the light of environmentalist criticism.

Keywords: environment, nature, ecocriticism, poem, Halil Soyuer.

* Öğr. Gör. Dr. Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı, hakan.degirmenci@adu.edu.tr

 ORCID: 0000-0002-1208-6628

** Araştırma Makalesi, Geliş Tarihi: 06.12.2022 Kabul Tarihi: 02.02.2022 Yayın Tarihi: 24.03.2022

Giriş

Dünyadaki bütün canlılar, çevre ile ilişkili bir sistem içinde yaşarlar. Bu sistemin merkezinde ise insan vardır. İnsan, muazzam bir sisteme sahip olan doğaya öteden beri ilgi duymaktadır. İnsan, bazen doğayı gözlemleyerek varlığını anlamlandırma gayreti gösterirken bazen de varlığını sürekli kılma çabası içinde nelere mâlolacağını bilerek veya bilmeyerek çevreyi tüketmektedir. Ekosistemi paylaştığı diğer biyotik unsurlar olan hayvanlara ve bitkilere de zarar veren insanoğlu, böylece sürekli ve giderek artan bir ölçüde çevresel dizgeyi ve evreni tehlikeli bir yere taşımaktadır. Küresel ısınma, ozon tabakasının tahribi, buzulların erimesi, diğer yandan çölleşme, radyoaktif kirlenme, asit yağmurları, seller, heyelanlar, hortumlar ve depremler... Bütün bunlara ilave edebileceğimiz her türlü çevresel tahribat; biyolojik türleri azaltmakta, hayvan türlerini yok etmekte ve insanla birlikte bütün canlıların yaşam alanlarını daraltmaktadır.

İnsanoğlu, zaman içinde gidişatın getirdiği tehlikeyi nihayet sezmiş ve gelinen noktada alışlagelmiş düşünce ve davranış kalıplarını sorgulamaya başlamıştır. Bu anlamda bilimsel bir takım mücadele şekilleri oluşturmuştur. Günümüzde ekoloji adı verilen bilim dalı tam da bununla ilgilidir. Çevre bilinci zamanla diğer disiplinlere de sıçramıştır. Bunlardan birisi de “ekoeleştiri”dir. Ekoeleştiri, edebiyat ile çevre arasındaki ilişkileri inceleyen disiplinlerarası bir çalışma alanıdır (Oppermann, 2021: 1) ve Türkçe’deki karşılığı “çevreci eleştiri” şeklindedir.

Ekoeleştiri kuramını ilk kez William Ruckert 1978 yılında kaleme aldığı *Literature and Ecology* adlı makalesinde kullanmıştır (Can, 2018: 340). Takip eden yıllarda Batı edebiyatlarında mesele, bu bakış açısı üzerinden geliştirilmiş ve neticede ekoeleştiri, edebiyat-çevre ilişkisini inceleyen, disiplinlerarası yeni bir çalışma alanı olarak görülmeye başlanmıştır. Ekoeleştiri hem çevreci bir dille yazılmış edebî metinlerin çalışılmasını hem de herhangi bir edebî eserin ekolojik içeriğinin ortaya çıkarılması amacıyla okunmasını amaçlar (Ergin ve Dolcerocca, 2016: 300). Ekoeleştirel incelemeler, insan merkezli düşünce yapısının kırılmasına zemin hazırlayarak doğa merkezci bir etik anlayışın yerleşmesine katkı sağlamıştır (Bulut, 2019: 229). Kuramın öncü isimlerinden olan Cheryl Glotfelty en yalın biçimde şu tanımları getirir:

“Çevreci eleştiri (ecocriticism) nedir? Basitçe söylemek gerekirse, edebiyat ve fiziksel çevre arasındaki ilişkinin çalışılmasıdır. Nasıl ki feminist eleştiri dili ve edebiyatı cinsiyet açısından ele alıyorsa, nasıl ki Marksist eleştiri metinlerin okunmasında üretim biçimleri ve ekonomik sınıf hakkında bir farkındalık yaratıyorsa, çevreci eleştiri de edebiyat çalışmalarına yeryüzü merkezli bir yaklaşım getirir” (akt. Özdağ, 2017).

Alanın ortaya çıkışı üzerine çeşitli kaynakların gösterdiği üzere çevreci eleştiri, en başından beri sadece disiplinlerarası bir akademik yaklaşım değil, aynı zamanda yeşil bir dünya yaratma uğrunda siyasi bir harekettir (Özdağ, 2014: 32). Dolayısıyla ekoeleştirininki biri “edebiyat” diğeri de “çevre” olmak üzere iki ayağı bulunmaktadır. Diğer taraftan “ekoeleştirininki edebiyat dünyasından mı hareket ettiği yoksa doğanın mekân algısı üzerinden mi anlaşıldığı” konusuna dikkat çeken Sazyek ve Sürücü (2018: 33) ekoeleştiri hususunda nasıl bir isimlendirme yapılırsa yapılsın, hedefin aynı ve tek doğrultuda olduğuna işaret ederler: Edebiyat dünyasından bir çılgılık atmak. Dönmez (2021: 305) disiplinlerarası bir eleştiri kuramı olan ekoeleştirininki içerisinde belli başlı yönelimler olduğundan bahisle derin ekoloji, toplumsal ekoloji, insan merkezli ekoloji gibi kavram ve yönelimlerden söz eder. Demek oluyor ki ekoeleştirininki tanımı, içeriği, sınırlılıkları problemi üzerinde epey mesafe alınmış gözükse de ekoeleştiri üzerine bilimsel tartışmalar henüz tamamlanmış değildir.

Türkiye’de 1950’den itibaren sanayi hamleleri başlamıştır. Batı dünyasının birkaç asır evvel başlayıp hallettiği bu sürecin bir bakıma taklidi ve telafisi olarak görebileceğimiz bu dönem, Türk

insanın toprakla olan bağı koparıp makinaya yönelmesi anlamına gelmiştir. Bunun tabii neticesi olarak köyden kente yoğun bir göç yaşanmıştır. Türk sosyolojisinde köyden şehre göç ya da kentleşme olarak adlandırılan bu sürecin sade sosyolojik, ekonomik ve siyasi sonuçları olmamış, sürecin çevre meselelerine kadar geniş bir yelpazeye yansımaları olmuştur. Bir bakıma, geç kalmışlığın telafisi için yapılanlar, geç kalmış olmaktan daha vahim sonuçlar doğurmuştur. Türk insanının başta toprak ve tabiatla olmak üzere, çevre ile arasına koyduğu mesafe, edebi eserlere de yansımış; sanatçılar, ortaya çıkan yeni duruma yavaş yavaş tepki göstermeye başlamıştır. Bu sanatçılara başta Garip ve İkinci Yeni şairlerinin pek çoğunu, örneğin Oktay Rifat, Melih Cevdet Anday, İlhan Berk, Edip Cansever, Cahit Külebi, Gülten Akın'ı ve Halikarnas Balıkcısı ile Can Yücel'i örnek gösterebiliriz. Sezai Karakoç ve İsmet Özel şiirinde ise tabiat biraz daha nitelik değiştirmiş, gerçek olmayan bir tasavvura, muhayyel bir mekâna evrilmiştir. Gerçeküstücülüğün de katkısıyla tabiat, gerçeklikten uzaklaşarak bizzat sanatçının bilincini tasvir eden, hatta onu temsil eden bir nesneye dönüşmüştür (Orhanoglu, 2010: 1750). Nihayetinde 1950-1980 arasında bir şekilde Türk şiirinin tabiatla ilişkisi güçlü bir şekilde sürmüştür. 1980 senesine gelindiğinde 12 Eylül askeri darbesinin getirdiği atmosfer, ekoeleştirinini kuramsal bir yöne evrilmesini sağlamıştır. İhtilal sonrasında apolitik bir söylem geliştirmek zorunda kalan edebiyat, kentleşme ve sanayileşme sorunlarının neden olduğu çevresel problemlere duyarsız kalmamış, böylelikle ekoeleştirel söylem edebi metinlerde sıklıkla işlenmeye başlamıştır (Erdem, 2021: 308). Bu dönemde Turgay Fişekçi, Elif Sofya, Anita Sezgener, Naze Nejla Yerlikaya, Güven Turan, Nazmi Ağıl, Süreyya Berfe, Gürgeç Korkmazel ve Hüseyin Kıran doğanın çığlığını duyup itiraz eden belli başlı şairler olarak dikkatleri çekmektedir.

Türk edebiyat eleştirisinde, doğa ve edebiyat arasındaki incelemeler çoğunlukla “doğanın edebî eserlerde nasıl yer aldığı” üzerinden gerçekleşmiştir.¹ Doğayı bir anlatım tekniği olarak gören araştırmacılar da vardır. Mesela Şahin daha çok romantik edebiyatta gördüğümüz biçimde, meselenin “şairin ruhu ve doğanın bunun taşıyıcısı olması” (2021: 654) üzerinden görüldüğüne dikkat çeker. Şair ve yazarların eserlerinde çevreci bir tutumun nasıl sergilendiği hususundaki “ekoeleştirel çalışmalar” Türk edebiyatında ancak son yirmi görülmeye başlanmıştır. 2009 senesinde Serpil Oppermann ve arkadaşlarının öncülüğünde düzenlenen Ekoeleştirinini Geleceği: Yeni Ufuklar adlı bir konferans Türkiye’de bu alandaki çalışmaların başlangıç noktası olmuştur. Bu çalışmanın ardından yine Oppermann’ın editörlüğünü üstlendiği *Ekoeleştiri: Çevre ve Edebiyat* adlı bir kitap yayımlanmış ve bunu Ufuk Özdağ’ın kaleme aldığı *Çevreci Eleştiriye Giriş: Doğa, Kültür, Edebiyat* adındaki kitap izlemiştir.² Ardından hızlı bir biçimde konuyla ilgili makaleler birbirini peşi sıra izlemeye başlamıştır. Son yirmi yılda kimi araştırmacılar romanlar üzerinde giderek konuyu incelerken kimileri de şiir ve çevre ilişkisini ele almışlardır. Bu bağlamda Karacaoğlan’dan Aşık Veysel’e, Sezai Karakoç’tan Fikret Demirağ, Elif Sofya ve Turgay Fişekçi şiirine kadar geniş bir yelpazede Türk şairlerinin meseleyi nasıl ele aldıkları ortaya konmuştur. Ekoeleştirinini Türk edebiyatı araştırmalarında Batı edebiyatına göre daha geç dikkat

¹ Özdağ ve Gökalp Alpaslan (2010), bu husustaki ilk çalışmanın Şükrü Elçin’in *Türk Edebiyatında Tabiat* adlı eseri olduğunu belirtir. Halk, divan ve yeni edebiyatı dönemlerinden örneklerle zenginleştirilen eserin önsözünde yazar “Türk Edebiyatında Tabiat adını verdiğimiz bu antoloji, başta toprak olmak üzere, yer altı ve yer üstü su kaynakları ile atmosferin türlü sebeplerle kirletilmesi, ormanların yakılması, yoğun şehirleşme, kültür mirasının yok olması, canlıların (bitki ve hayvan) ve hususiyile insan neslinin geleceği gibi bütün milletleri yakından ilgilendiren hayati meselelere eğitim-öğretim yolundan nasıl yardımcı olunacağı düşüncesinden doğdu.” notunu düşerek “çevreci” bir manifesto oluşturmuştur. Eserin yayımlanış tarihini dikkate aldığımızda bu cümlelerin kıymeti daha iyi anlaşılacaktır. Bkz: Şükrü Elçin (1993). *Türk Edebiyatında Tabiat*. Ankara: AKM Yayınları.

² Ayrıntılı bilgi için bkz: (Oppermann, 2012), (Özdağ, 2014).

çekmesinin sebebini Özdağ ve Gökalp Alpaslan “Batıya kıyasla geç tüketim toplumu olmamıza” bağlarlar (2010: 641).

Şairlerin pek çok ilham kaynağı vardır. Bunların en önemlilerinden birisi hiç kuşkusuz doğadır. Diğer dünya edebiyatlarında yer alan şiirlerde olduğu gibi, Türk şiirinde de tabiat ve çevre üzerine güçlü bir damar bulunmaktadır. Yukarıda ismini zikrettiğimiz şairlere gelene kadar, Türk şiirinde Fuzûlî, Nev’î, Hayâlî, Nedim ve Nâbî gibi şairlerin divanlarında yoğun bir biçimde doğayı işlediğini görürüz. Halk şiirinde ise çevre ve tabiata olan alâka, pastoral bir yönelişin sonucudur; diğer taraftan tekke-tasavvuf şiirinde ise tabiat unsurlarının mistik dikkatlerle ele alınıp işlendiğini derhâl fark ederiz. Bu şiirlerde tabiat, taşkın duygulara tercüman olan vasıta durumundadır. Örneğin denizin kabarıp taşması, öfke hâlinin; dalgaların çarşaf gibi uzanışı ise huzur ve sükûnetin ifadesidir. Deniz vahdet’i temsil etmiş, dalgalar ise kesreti yahut insanın hallerini anlatmıştır. Dolayısıyla bu şiirlerde çevrenin kirlenmesi, fabrika atıklarının gökyüzünü ve denizleri kirletmesi, teknolojinin diğer olumsuz etkileri, insanoğlunun doğaya müdahale ederek sellere, heyelanlara ve depremlere sebep olması vs. sözkonusu değildir. Esasen dönem itibarıyla henüz sanayileşme ve göç yaşanmadığı için, bu durumların şiirde mesele edilmesi beklenemezdi. Sanatçıların bu konuları gündeme taşınması, dikkatleri çekerek bir bilinç oluşturma çabası ve çözümler üretmesi doğal olarak son asra, hususen son çeyrek asra denk gelen kaygılardır. Dolayısıyla Türk şiirinde edebiyat-ekoloji ilişkisinin bir problematik olarak görülüp işlenmesi son dönem şairlerle başlamıştır. Sonuç olarak, bir metnin ekoeleştirel bir yaklaşımla değerlendirilebilmesi için tabiat tasvirlerine bolca yer verilmiş olması yahut tabiat unsurlarından yararlanılmış olması yetmeyecektir. Sonuç olarak, Türk edebiyatında çevreci eleştiri, bir “farkındalık ve koruma hassasiyeti” olarak başlamış, ancak son yirmi yılda bir “kuram niteliği” kazanmaya başlamıştır.

1. Halil Soyuer Şiirinde Doğa Sevgisi ve Çevre Bilinci

Şiirlerinde çevre farkındalığını en sık gördüğümüz şairlerden birisi de Halil Soyuer (Ocak 1921-17 Ocak 2004)’dir. 1950’de yayımlanan ilk şiir kitabı olan *Liman*’dan itibaren, sonuncusu 2003’te yayımlanan *Seninle*’ye kadar yayımlanmış on altı şiir kitabının tamamında, onun bu yönünü görmek mümkündür.³ Atmış yılı aşkın bir zaman, sanat hayatının türlü cephelerinde yer alan Soyuer, öncelikle bir şair, bestekâr ve gazetecidir.⁴

Fıtrat olarak neşeli bir kişiliğe sahip olduğunu kendisi üzerine yapılan çalışmalardan öğrendiğimiz Soyuer’in, şiirlerinde en çok öne çıkan tema “sevgi”dir. Bununla birlikte Soyuer “geleneğe beslenen yenilikçi bir şair”dir. Daha çok halk edebiyatı geleneğinden beslenen şair, çoğu şiirini hece vezni ile kaleme almış, divan şairlerinden tesirle yazdığı az sayıda şiirinde ise aruzu kullanmıştır. Şiirlerine bizzat Yunus Emre, Karacaoğlan, Emrah gibi isimler de koyan Soyuer, bu şairlerin büyük tesiri altında kalmıştır.⁵ Hatta son doğan evladına Emrah ismini

³ Soyuer’in yayımlanmış bütün kitapları ilk basım yılı sırasına göre şunlardır: *Liman* (1950), *Kin* (1952), *Aylak İnsanlar Kenti* (1965), *Kör Kuyu* (1970), *Akşamüstü* (1975), *Gönül Dağları* (1990), *Sonbahar Çiçekleri* (1993), *Sorma Hiç* (1994), *Zaman Akıp Gidiyor* (1994), *Sevgi Çiçekleri* (1996), *Sevgi Burcu* (1997), *Kader Faslı* (1997), *Yürektir Sevginin Vatanı* (1998), *Sevgi Bende Hiç İzine Çıkmadı* (1999), *Sevgi Seli* (2000), *Sevgi Bağları* (2001), *Bakış Mektubu* (2002), *Seninle* (2003) adlı şiir kitapları ve *Anılarla Şairler Albümü I* (1982), *Ankara Kabadayları* (1995).

⁴ Bu kadar uzun bir süre Türk sanat hayatının içinde yer almış şairin sanat anlayışı, şiirleri, edebi mücadeleleri hususlarında üzerinde durulmaya layık nice taraf bulunmaktadır. Ancak konumuzdan sapmamak için bu fasla girmiyor, yalnızca ondaki çevre ve tabiat hassasiyetini hazırlayan sebeplere yoğunlaşarak çalışmamıza devam ediyoruz.

⁵ Bizim tespit edebildiğimiz kadarıyla on şiirinde “Yunus” sözcüğü şiirlere başlık olurken, Gördüm ve Gizlidir şiirleriyle birlikte on iki şiiri doğrudan Yunus Emre ile ilgilidir. Yine şairin iki şiirinde de Karacaoğlan adı kullanılmıştır. Şiirlerin içinde geçen Yunus’a, Karacaoğlan’a, Köroğlu’na, Emrah’a ve Aşık Veysel’e atıflarla birlikte

vermesini sözünü ettiğimiz tesire bağlayabiliriz. Nitekim kendisiyle yapılan bir söyleşide anlattıkları bu tespitimizi güçlendirmektedir:

“Çocukluğumda Havran Pazarı’na, Darendeli seyyar kitapçılar gelir, kitap sergilerlerdi. Bu kitapları her cuma günü dört gözle beklerdim Ben Karacaoğlan ile Emrah ile Dertli, Seyrânî, Sümmânî, Aşık Kerem ile bu kitapçıların sergilerinde tanıştım. Oğlum dünyaya geldiğinde adını Emrah koydum, 1954 yılında. Şimdilerde bile Emrah adında delikanlıları ve çocukları görünce pek çok sevinirim. Halk edebiyatımızın kütüğüne kayıtlı pek çok halk ozanını usanmadan okudum... Yazdığım koşma tarzındaki şiirlerle, o yüce tükenmez kaynaktan bir damlacık olabildiysem ne mutlu bana...” (Güler, 1989: 7)

Tabiatıyla Halil Soyuer şiirinde doğa sevgisi Karacaoğlan, Emrah ve Aşık Veysel’den gelen bir tesirle oluşmuştur. Bu tesir, gelenekseldir. Ondaki hayata, olaylara, çevreye ve tabiata iyimser bir gözle bakan bu anlayışın, elbette Batılı kuramlarla hiçbir bağlantısı düşünülemez. Onunkisi bir tür sevk-i tabiidir. Fakat bu durum onun şiirlerini çevreci eleştiri çerçevesinde değerlendirmemize engel değildir.

Elçin (1993: 7) “İnsan zekâ ve muhayyilesinin ilk ilham kaynağı, ilk kudret membalarından biri tabiattır.” der. Balıkesir’in Havran ilçesinde dünyaya gelen ve çocukluğu “yeşil zeytin ağaçları arasında geçen” (Çolak, 1950: 7) şair için bu ilham elbette güçlü olmuştur. Güneyinde Burhaniye, batısında Edremit’in, kuzeyinde Kaz Dağlarının bulunduğu Havran için, Ceylan (2000: 12) “yeryüzünün en nadide körfezlerinden biri olan Edremit Körfezi’ne oldukça yakın, mükemmel bir cennet köşesi” olarak tanımlar. Bunlara ilçeye adını veren Havran Çayını, çevresindeki diğer küçük tepelerin eteklerinde boydan boya uzanan kır çiçeklerini, üzüm bağlarını, incir ve zeytin ağaçlarını da ilave ettiğimizde, hem şairin şiirlerine de yansıyan neşeli ruh hâlinin hem de ondaki tabiat sevgisinin temellerini anlamak zor olmayacaktır. 1933’de parasız yatılı sınavlarını kazanarak Edremit Ortaokulu’nda başladığı yurt hayatı, aynı yıl Balıkesir Lisesi orta kısmına yatay geçiş yapmasıyla şehir merkezine taşınmış ve Soyuer, liseyi bitirdiği yıl olan 1940’a kadar Havran’dan uzakta, Balıkesir’de kalmıştır. Ulaşım ve iletişimin günümüze göre çok daha zor koşullarda gerçekleştiği bu yıllar, Soyuer’in çocuk kalbine bir gurbet sızısı düşürmeye yetmiş olmalıdır. Deveci’ye göre genç şair bu dönemde “evinden ve doğduğu yerlerin güzelliklerinden ayrı kalmanın özlemi ile şiirlerinde gurbetin izini” (2018) sürmüştür. Halil Soyuer’in şiir hayatının birinci evresi bu coğrafyada geçmiştir. 1921’de dünyaya gelen şair, 1944 yılında Ankara’ya yerleşene kadar aradaki yirmi üç seneyi memleketinde geçirmiştir. Dolayısıyla şairin *Dersin* şiirindeki

Gideceğin yere beni de götür
Sorana derdimin dermanı dersin
Götür de istersen yerlere yatır
Elinde gönlünün fermanı dersin⁶ (s. 188)

mısralarında oluşan yakınma, bir bakıma ondaki tabiat sevgisini oluşturan, çok sevdiği ata topraklarından ayrılmanın getirdiği üzüntü hâlinin yansımasıdır.

Büyükkavas Kuran, şairin kitaplarına isim olarak *Gönül Dağları*, *Sonbahar Çiçekleri* gibi ifadeler seçmesini bu anlamda manidar bulur (2016: 129). Buna ilaveten, şair, şiirlerinde sıkça tabiat tasvirlerine yer vererek ruh hâllerini, vehimlerini ve beklentilerini de dile getirmiştir. Örneğin,

düşünürsek, yayımlanmış 842 şiiri içinde şairin gelenekten beslendiğini kati biçimde düşünmemizi sağlayacak şiirlerinin sayısı ellinin üzerindedir.

⁶ “Ardından” adıyla ilk kez *Liman* kitabında yer alan bu şiir daha sonra İbrahim Özoral tarafından bestelenmiş, başta Emel Sayın olmak üzere pekçok sanatçı tarafından seslendirilmiştir

2001 yılının baharını büyük bir coşku içinde karşılayan şair, *Hoş Geldin Bahar* şiirinde “Beyaz beyaz gülüyorken tepeler / Kar suları derelere karıştı” diyerek baharın gelişini sezdirir. Artık “çiplak dallar yeşil yaprak doğurmuş”, kırlangıç ve leylekler geri gelmeye başlamıştır:

Santim santim boy atarken ekinler
Kırlar yine yeşil yeşil gülecek
Dallar yine meyvelerle gülecek
Göreceğiz neler neler gelecek (s. 798)

Şiirin son dördlüğünü oluşturan yukarıdaki satırlar, İsa Kocakaplan’ın ona niçin “Türk şiirinin neşesi” (2004: 40) dediğini de açıklar gibidir.

Halil Soyuer şiirinde mevsimler, aylar, gece ve gündüzün oluşumu gibi astronomik hadiseler, aşkı ortaya çıkarır. Yine doğaya ait unsurlardan dağlar, ırmaklar, denizler ve göller, aşkın hâllerini ve görünümünü ifade ediş aracı olarak karşımıza çıkar. Dolayısıyla onun şiir evreninde doğa ve aşk arasında efsunlu bir ilişki söz konusudur.

Şair tabiatta en çok şu üç unsura hayrandır: Dağlar, ırmaklar ve toprak. Dağlar, onun şiirinde bir tabiat parçası olmaktan çıkar, bambaşka anlamlara bürünür. Örneğin *Gözlerinin İçi* şiirinde:

Sendeki sınımsız duygularım ben
Ne emrin olursa uygularım ben
Sen Ağrı’nın yamacında karım ben
Eriyorum gözlerinin içinde (s. 84)

diyen şair, sevgiliyi dağa benzetmekle ona ulaşmanın zorluğuna işaret ederken, diğer yandan sevgilinin varlığı karşısındaki mahviyetini dile getirir. Buradaki dağın Ağrı Dağı olması da boşuna değildir. Ağrı Dağı, asırlar boyunca türkülere, ağıtlara, öykülere, romanlara ve şiirlere konu olmuştur. 5137 metre yüksekliği ile Türkiye’nin en yüksek dağı olan Ağrı, çoğu kez yüceliğin, kudretin ve ulaşılmazlığın sembolü olarak edebî metinlerde işlenmiştir. Bu şiirde ise Ağrı Dağı kadar ihtişamlı olan şairdeki aşkın büyüklüğüdür. Esasen şair sadece bu şiirde değil, pek çok şiirinde dağları ve ırmakları bu özelliğiyle kullanmıştır. Örneğin *Büyüyen Dağ* şiirinde

Ne olur yolundan çekme ayağı
Gel benimle yaşa en güzel çağı
Görmek istiyorsan büyüyen dağı
İçime eğil de hasretine bak (s. 536)

diyerek “sevgiliye hasretle büyüyen bir dağ”dan bahsetmektedir. Şair için dağ bazen de dertleşilen bir dosttur. *Dağlara Sesleniş* şiirinde

Yüce dağlar biraz anlayın beni
Saçımda beyazı kar sanıyorsunuz
Yanağıma sızan yaşlara bakıp
Gözlerimde ırmak var sanıyorsunuz
Oturur ağlarım sizden dönüşte
Sizi düşünürüm yoldan inişte
İçimdeki dünya bence geniş de
Siz onu başıma dar sanıyorsunuz (s. 524)

Burada hüsn-i ta’lîl ile saçındaki beyazları ve gözünden akan yaşları açıklayan şair, son dördlükte dostu olan dağa sitem etmektedir. Zira şair insan/dünya/yaratılış/hayat konularında bir sancı içindedir ve dağlar bunun farkında değildir.

Soyuer şiirinde sıklıkla karşılaştığımız ikinci dağ, Kaz Dağıdır. Zira Balıkesir Havranlı olan şairin Kaz Dağına yakın bir coğrafyada doğduğunu ve ilk gençlik yıllarını burada yaşadığını düşünürsek, buraya olan ilgisini anlamamız zor olmayacaktır. Dolayısıyla şairin kendini idrak ettiği, çocukluk ve gençlik zamanlarının sembolü olan Kaz Dağı, onun şiirinde daima özlemlerin yöneldiği tabiat parçası olur (Büyükkavas Kuran, 2016: 130). Şairin “Özledim yine yeşil eteklerini” deyişi bundandır. Kaz Dağının güzelliğinin yanı sıra, burada yaşatılan Sarıkız Efsanesi’ni de⁷ birkaç şiirinde işleyen şair için bu dağ, özlemin ve kavuşmanın/kavuşamamanın sembolüdür. *Kazdağ Özlemi* şiirine

Özledim yine yeşil eteklerini
Ey karlı dorukları göklere varan Kazdağ
Bir şey dolduramıyor içimdeki yerini
Ey karlı dorukları gökleri yaran Kazdağ
Bir denizin önünde düşüp yalvaran Kazdağ (s. 686)

mısraları ile başlayan şair, dağın güneyi boyunca uzanan Edremit Körfezi’ne paralel uzanışını “bir denizin önüne düşüp yalvarması” şeklinde benzetmesi, kanaatimizce son derece orijinal bir benzetmedir. Şiirin ilerleyen kıtalarında dağların zeytin ağaçlarına, ciğerlere hayat veren rüzgârına, kuş seslerine, yeşil eteklerine olan sevgisini Kaz Dağında somutlaştırmış ve son iki dizesinde “Ne desem ne yapsam dinmiyor yaşım Kazdağ / Kayalarından olsun ölürsem taşım Kazdağ” diyerek âdeta vasiyetini dile getirmiştir.

Gelme şiirinde ise şair Ankara’dan Edremit’e giden hemşehrî Sait Arkın’ı otobüse bindirirken Kaz Dağına olan özlemiyle birlikte burasının güzelliğini dile getirir. Arkadaşına “Esen rüzgârlarla yıka bağrımı / Kazdağı’na çık da dindir ağrımı” diye seslenen şair, uzun uzun buradaki floradan, çiçeklerden, burcu burcu kokan kekiklerden, zeytinliklerden ve sığırcık kuşlarından bahsettikten sonra:

Sabah olur Kazdağı’nı sis basar
Sarıkız sislere darılı küser
Güneş başka doğar yel başka eser
O yerin sırrına ermeden gelme (s. 806)

diye uyarılmayı ihmal etmez. Zira efsaneye göre Sarıkız, iffetine iftira atılmış masum bir kızcağızdır. Bu efsaneyi hatırlayan herkes insan, hayat, erdem, iyilik-kötülük kavramları üzerine tefekküre dalmalıdır.

Şairin dağ sevgisi üzerine yazdığı birçok şiirinin yanı sıra, bir kitabına da *Gönül Dağları*⁸ ismini vermesi manidardır.

İrmak, hususen Fırat nehri, Soyuer şiirinde sevginin ifade araçlarından birisidir. Mor, beyaz, sarı, yeşil, kırmızı ve siyah renkleri kullanarak sevgiliye övgüler düzdüğü *Isınma* şiirinde tabiat yasalarının kaynağı olarak sevgilinin güzelliği görülmüştür. “Çıplak ayağın yürüsün kumlarda / Soğuk denizlerin suyu ısınır” diyen şair, son dörtlükte konuyu Toroslar’dan akan soğuk sulara getirir:

Bir tanem hayatta böyle mi yasan

⁷ Kaz Dağları ve çevresi antik dönemlerden itibaren Batı Anadolu coğrafyasında mitolojilerin merkezi ve kesişme yeri olmuştur. Duymaz, Yunan mitolojileri ile Türk destanlarının bu bölgede iç içe olduğundan işaretlerle, bölgede pek çok Sarıkız varyantı olduğunu belirtir. Bkz: (Duymaz, 2001).

⁸ Bu kitabın ilk bölümünü oluşturan *Gönül Dağları* kısmında “Dağlar” başlığını taşıyan peşi sıra dört şiir bulunmaktadır. Bkz: (Soyuer, 1990).

Gönlüme sen oldun ilk ayak basan
Eğilsen de ellerini yıkasan
Torosların azgın suyu ısınır (s. 140)

Fırat nehri şairin pekçok şiirinde kullanılan bir semboldür. “Gideceğin yere beni de götür / Sorana derdimin dermanı dersin” mısralarıyla başlayan *Dersin* şiirinin üçüncü ve son kıtasında:

Duysalar da coşup çağladığımı
Bilmezler sana bel bağladığımı
Görenler olursa ağladığımı
Fırat’ın en coşkun zamanı dersin (s. 188)

Fırat nehri, Soyuer lirizminin zirvesi olarak karşımıza çıkmaktadır. *Gözlerin-2* şiirinde ise Fırat, şairin sarhoş bağrında sızan bir sağanak timsalidir:

Bazen uğrar sağanakların kahrına
Yüzün sanki döner Fırat nehrine
Bazen koşar gider sevda şehrine
Sokakta devriye gezer gözlerin (s. 292)

Her kıtası “Hayatı süt liman yapalım gel de” dizesiyle biten *Gel de* şiiri, isminden anlaşılacağı üzere sevgiliye bir davettir. Sevgiliye “Ömür yollarına bir fırsat yarat / Öyle akalım ki kıskansın Fırat (s. 554) diyen şair, ömrü akan bir ırmağa benzetmiş ve sevgiliyle uzun bir ömrü beraber geçirmeyi dilemiştir. Fırat, dağlardan sonra şairin en çok kullandığı metafor olarak karşımıza çıkmaktadır. Örnekleri çoğaltmak mümkündür.

Kozmik unsurlar, dünya ve güneşin hareketleri sonucu oluşan doğa olayları, mevsimler ve günün saatleri, Soyuer şiirini besleyen önemli ekolojik unsurlardır. *Sen* şiirinde sevgiliye “Sen güzeller güzeli, incenin en incisi / Tanrı güzelliğinin kuldaki güvencesi” diye bir iltifatıyla başlayan şair, devamında:

Kış günü yakan güneş, gül goncası baharda
Ne gelmiş senin gibi ne de gitmiş sencesi
Cennet bahçesi olur gündüzün gezdiğin yerler
Akşamları bakışın sanki kartal pençesi (s. 96)

mısralarıyla bahsini ettiğimiz ilişkiyi kurmaktadır. *Gelsin* şiirinde “Ben bendeki kara kıştan bıkmışım / Onu bahar eden yaz eden sensin” (s. 151), *Ne Vardı* şiirinde ise “Dallar çiçekteydi mevsim bahardı / Sevgim mevsimdeki bahar kadardı” (s. 474) mısralarında da buna benzer bir “sevgili-bahar” ilişkisi görmek mümkündür.

İnsanlık tarihinde cömertliğin, doğurganlığın, bereketin ve saflığın simgesi olan toprak, Soyuer’in bizzat *Toprak* ismini taşıyan şiirinde felsefî bir dille ele alınmıştır:

Toprak bu, yana yana
Nimet getirir sana
Yaşlı genç her inana
Verilmiş sözü vardır (s. 358)

Toprak, Aşık Veysel’den gelen bir tesirle Halil Soyuer şiirinin daima önemli bir unsuru olmuştur. Nitekim halk şiirinden beslenen bir şair olarak Halil Soyuer’in şiirlerinde Yunus Emre, Karacaoğlan, Emrah ve Aşık Veysel’e açık bir hayranlık hemen gözlemlenmektedir. Bizzat şairlerin adına yazılmış şiirlerin yanı sıra onlara atıflarla da sezdirilen bu hayranlık, kullanılan ortak tema ve sembollere de yansımıştır. Toprak, bunlardan en yaygın olarak kullanılan temadır.

Bir yerde Aşık Veysel'le dost olmak toprakla da dost olmak demektir. Nitekim doğrudan Aşık Veysel'i düşündürten *Kara Toprak* şiirinde “Ne şiirler ne yazılar / Yazılmış kara toprağa” (s. 462) denirken toprak ile insanlık tarihinde yaşanmış nice duygular arasında bir bağ kurulmuştur. Yine bir başka *Toprak* adlı şiirinde uzun uzun toprağın cömertliğini şöyle anlatır:

Ne arasan toprakta var
Neyin vardır eş toprağa
Varlığını sebil eyler
Yaz toprağa kış toprağa

Bu dizelerden sonra “Ne ektin de bitirmedi / Altındaki boş toprağa?” sorusuyla insanlığa “nankör olamamaları hususunda” ikazda bulunur. Şiirin ilerleyen mısraları boyunca “Benim sadık yârim kara topraktır” diyen Aşık Veysel'le aynı çizgide ilerleyen şair, son dörtlükte ani bir hamle ile

Koyun kuzu meleşince
Ot bitirir ince ince
Adı, Türkiye'leşince
Kurban olur baş toprağa (s. 633)

diyerek, meseleyi “toprak-vatan” düzlemine oturtur. Soyuer'in Uğur Derman'a ithaf ettiği *Yer* şiirinde toprak yerine yer kelimesini tercih etse de “Biz hep yer deriz de adı topraktır” diye ikazda bulunur. Şiirin ortasında “Yerin yalanı yok, her şeyi gerçek / Bize her teselli oradan gelecek” (s. 501) diyerek okurlarına yeniden “Benim sadık yârim kara topraktır” düşüncesini hatırlatır.

Bizim Köyün Baharı şiirinde bahar zamanı köyün görünümünü uzun uzun anlatan şair:

İşte biz böyleyiz böyle yaşarız
Hasat harman demez durmaz koşarız
Toprak çağırır da yola düşeriz
Kuşluk vakti bizim yol zamanımızdır (s. 112)

derken toprağa bağlı köy insanının zaman ve mekânla ilişkisini tamamen tabiat üzerinden kurguladığını anlatır.

Tabiat, Soyuer şiirinde çoğu kez ruh hâllerini anlatmada bir sembol olarak kullanılır. *Sen Yokken* şiirinde:

İnan ki açmadı çiçekler
İnan ki uçmadı kuşlar sen yokken.
Biri Dicle oldu, birisi Fırat
Gözlerimden taşı yaşlar sen yokken (s. 761)

diyene şair sevgilinin yokluğunda tabiat hadiselerini durdurur, varlığı kahır dolu bir yokluğa mahkum eder. Pekçok şiirinde sevgiliyle beraber geçirilecek güzel bir ömrün şahidi olan Dicle ve Fırat, bu kez sevgilinin yokluğunda gözlerden boşanan yaşların çokluğunu, yani “aşk ıstıbabını” anlatma aracıdır. *Gönül İklimi* şiirinde yer alan “Başımı ansızın saran şu duman / ne Ağrı ne Ilgaz ne Toros'ta var” mısralarında, “aşk sarhoşluğunun getirdiği şuur kaybı”, mezkûr dağların zirvelerinde ancak rastlanabilecek dumanlı havaya benzetilmiştir. Şiirin devamında ise “Gözümde şahlanan sel taşkınlığı / Ne Dicle ne Fırat ne Aras'ta var” (s. 787) denilmek suretiyle gözyaşları bu büyük ırmakların “akış gücüne” eş tutulmuştur.

Tabiata, toprağa büyük bir aşkla bağlı olan Halil Soyuer, bestekâr dostu Avni Anıl'a ithaf ettiği *Nar* şiirinde bütün meyveler içinde narı ayrı bir yere koymuştur. Zira bütün meyveler Hak katında mübarek olsa da nar, inci gibi dizilmesi bakımından “barış ve kardeşliği” (s. 396) sembolize

etmektedir. Bir içinde çok olabilen, çok iken yeri geldiğinde “bir” olabilen nar, onun için özel bir meyvedir (Yıldırım, 2019: 127). Şair açısından bu bir bakıma sır’dır. Nitekim mevsimleri anlattığı *Sır* şiirinde, Tanrı ile kâinatın yaratılışı arasındaki gizeme değinirken:

Al çiçekler yola çıkmış yarına
Al taneler bir kabukla koruna
Zarları da konmuş aralarına
Bu gizli el kimin narlar içinde (s. 396)

diye sorarak konuyu Tanrı’nın azametine bağlar. *Nane* ve *Mısır* adlarını taşıyan şiirlerinde aynı bakış açısını kullanan şair, *Mısır* şiirinde şöyle demiştir:

Diş izleri kalmış yaralarında
Bir mimar eli var sıralarında
Hiç kavga çıkmamış aralarında
Ne de güzel sıralanmışlar (s. 467)

Tabiatla gördüğü işlere hayranlıkla bakarak tefekküre dalan şair, bu düzenin kurucusuna, Tanrı düşüncesine ulaşır.

Tabii (doğal) bir unsur olarak deniz, anaför ve dalgalarıyla şairlerin tasavvur âleminde çeşitli çağrışımlara kapı aralar. Bu bağlamda deniz, gark etme, helak etme gibi özellikleriyle olumsuz durumları çağrıştıran imgelere konu edilirken; durgun ve sessiz hâliyle “huzurun, rahatın ve sükûnetin sembolü” (Özarlan, 2010: 66) olarak da görülür. Bazı doğal özellikleriyle deniz, aşğın yaşadığı karşıt hâller, duygusal gelgitlerle ilişkilendirilir. “Sakin hâliyle huzur veren, duyguların ve hayallerin sığınağı olan deniz; taşkın hâliyle insanda tedirginlik yaratan bir özelliğe sahiptir.” (Bayrak, 2013: 85).

Halil Soyuer, şiirinde deniz ve göl, diğer tabiat unsurları kadar yer teşkil etmez. *Deniz Özlemi* şiiri, onun deniz unsurunu doğrudan ele aldığı tek şiiridir:

Nerde görsem maviyi içim yanar derinden
Duyar gibi olurum dalgaların sesini
Bir kitabım olaydı deniz köpüklerinden
Nakşederim kafama her bir sahifesini
Bir kitabım olaydı deniz köpüklerinden. (s. 688)

Bu dizelerde deniz, şairin hayata dair beklentilerini aradığı bir imgeye dönüşmektedir. Denizi seyrederken, bir kitabın sayfalarını nakşeder gibi dalgaları zihnine kazımak isteyen şair, bu şiirde “huzuru, rahatı ve sükûneti” aramaktadır. Burada dikkatleri çeken bir husus da şairin kitap okuma eylemini huzura kavuşmanın bir öncülü olarak görmesidir. Beyşehir Gölünde Akşam adlı şiiri ise derin felsefi ve tasavvufi anlamların yüklendiği bir göl şiiridir. Zaman-mekân-kent sacayağı üzerine yükselen şiirde, akşamın gelişiyi birlikte “bütün gün kaderinde susan” Beyşehir, göle gecenin inmesiyle birlikte konuşmaya, içindekileri dökmeye başlar. Bu esnada artık ay da göle inmiş, bu efsunlu sohbeğe iştirak etmeye başlamıştır. Yıldızlar ise gölün üzerinde “Mevlevince” dönerek aşağıda olup bitene ruhaniyet katmaktadır:

Uzaklar kaybolunca tepelerin ardında
Ay da indi göle bir kuşun kanadında
Yıldızlar Mevlana’nın yüce katında
Döndüler Mevlevince suda (s. 16)

2. Soyuer'in Şiirlerinde Doğanın Ölümü ve Ekolojik Şiddet

İnsanoğlunun tabiatla savaşı teknoloji vasıtasıyla olmuştur. Onu bu savaşa sürükleyen yegâne motivasyon ise “kapitalizm”dir. Kapitalizm ise “tüketim kültürüne” dayanan bir ekonomik modeldir. Üç aşağı beş yukarı bütün ekolojik hareketleri ve ekoeleştirici kuramları birleştiren dayanak noktası, tüketmeye değil, yaşatmaya ve böylece “birlikte yaşamaya” herkesi ikna etmeye dayalı bir ortak bilinç oluşturmak üzerinedir. Soyuer'in şiirlerinde yapmaya çalıştığı da tam olarak budur.

Henüz yirmi üç yaşında bir delikanlı iken Soyuer'in doğup büyüdüğü topraklardan ayrıldığını yukarıdaki satırlarımızda belirtmiştik. Halil Soyuer'in hayatının birinci dönemini oluşturan dağlar, dereler, denizler ve kırlarla dolu “Havran devresi” 1944 senesinde sona ermiş, istikamet Ankara olmuştur. Soyuer'in memuriyet hayatını ve aile kurmasını oluşturan, hayatının bu en uzun evresi aynı zamanda “betonlaşmış bir başkent”te geçen senelere işaret etmektedir. Dolayısıyla şairin vefatına kadar işlemeye devam ettiği doğa özlemi, ömrünün ilk çeyreğini geçirdiği Havran ve civarına dair hatırlayış ve özlemlerden ibarettir. Soyuer, yaşı gereği ülkenin yaşadığı kentleşme ve göç olgusu üzerinden gelişen sosyal, demografik ve kültürel süreçleri bizzat tecrübe ederek gözleme ve değerlendirme imkânı bulmuştur. İnsanoğlunun teknoloji marifetiyle doğaya açtığı ve kazandığını sandığı savaşı bizzat yaşamış, gözlemediği ekolojik şiddeti ve bunun sonuçlarını şiirlerinde işlemiştir. *Değiştirdiği* şiirinde

Dünya artık çıktı dünyalığından
Gülünde renk, dağında kar değişti
Nankör zaman ezip ezip geçiyor
Asfalt icad oldu yollar değişti (s. 804)

diyen şair, son derece pesimist bir ruh hâli içinde geçen zamanın değiştirdiği koşullara isyan eder. Şairin bu mısralarda iflahını kesen, onu isyan ettiren “asıl değişen” insanoğludur. İnsan giderek yozlaşmakta; iyiliği, merhameti, kanaatkâr olmayı, ahlaki yıkarak şairin ilk satırında da ifade edildiği gibi “dünyayı dünyalıktan çıkarmakta”dır. Dolayısıyla değişen ve bozulan sadece güllerin rengi, kavun-karpuzun tadı, peteklerdeki balların kıvamı değildir. Bütün bunlar olsa olsa birer sonuçtur. Şiirin son mısrasına kadar sitemini devam ettiren şairin “asfalt icad oldu yollar değişti” sözü, çok sevdiği Köroğlu'nun “tüfek icad oldu, mertlik bozuldu” söyleyişini andırmaktadır.

Soyuer, deprem başta olmak üzere sel ve yangın gibi felaketleri insanların kendi hatalarının sonucu olarak görür. Medeniyet dergisine verdiği bir röportajda “Ben depremleri hep toprağın isyanı olarak kabul ederim. İnsanoğlu bu ayaklanmadan hep yenik çıkmış” (1967: 1) demesi bundandır. Hususen 1999 Marmara Depremi'nden son derece mütehassıs olan şair, *Demek ki, Aman ha Aman, Deprem, On Üç Ekim ve İçimde* şiirlerinde deprem konusunu işlemiştir. *İki Binli Yıllar* şiirinde yer alan:

Temelde taş, harçta kumduk, çakıldık
Şehir şehir çöktük, dağ dağ yıkıldık
Sel sel battık deprem deprem yıkıldık
Siz böyle yapmayın burayı aman (s. 72)

ifadeleri bu hassasiyetin bir izdüşümüdür. Aşağıda bir dördlüğünü verdiğimiz *Dağlar* şiirinde orman yangınları konusunu işleyen şair, burada yine insanoğlunu sorumlu tutar. Sıra sıra, omuz omuza duran dağlar, “günler, aylar ve yıllar boyunca” suskun dururlar. Bahar geldiğinde çiçeklerin dilini anlayacak kadar iyi işiten dağlar böylelikle hem sükût eden hem işiten, halden

anlayan bir “derviş” gibidir. Günü geldiğinde orman, korkunç bir yangınla irkilir ve ağaçlar kendi feryatlarıyla baş başa kalırlar. Bu trajedinin mimarı hiç kuşkusuz yine insanoğludur.

Yaz gelir yüzleri gülecek derken
Alevler uykuda bastırır erken
Ormanı yangınla çatırdıyorken
Kendi feryadını dinler susarlar (s. 463)

Teknolojinin neden olduğu iklim değişiklikleri, *Vana* şiirinde

Son yıllarda bize kızgın bulutlar
Yağan yağmur taşan selin anası
Bize söyler misin ey teknoloji
Neresinde bulutların vanası? (s. 562)

sözleriyle ironik bir dille ele alınırken, *Dünya* şiirinde

Yeraltının sancısından koku var
Topraktan fişkırın mavi akımda
Hiç durmadan kan ağlıyor dağları
Yanan ormanları yoğun bakımda (s. 55)

mısralarıyla, bugünlerde çevreciler tarafından sıkça gündemde tutulan doğalgaz sondaj çalışmalarının ve boru hatlarının ekolojiye verdiği zarar gündeme taşınmıştır. Daha evvel *İki Binli Yıllar* şiirinde dünyanın içinde bulunduğu açmazı dile getiren şair, bu kez *Dünya* şiirinde iki binli yıllara savaş açmıştır. Teknoloji ne kadar ilerlemiş ve gökyüzüne sıra sıra uydular dizilmiş olsa da bütün bunlar dünyamızın hiçbir müşkülünü çözememiştir. Dünyadan hâlâ acı feryatlar göğe yükselmektedir, ne var ki orada bulunan uydular bu sesleri duymaktan uzaktır.

İki binli yıllar ve teknoloji
Gökyüzünde sıra sıra uydular
Ne gördüler bu halini dünyanın
Ne de acı feryadını duydular (s. 55)

İstanbul şiirinde her dörtlük “Yazık kaybolup gittin İstanbul’da İstanbul” mısrasıyla bitmektedir. Bir tür İstanbul mersiyesi olan bu uzun şiirde, şair sorumluların kim olduğunu pek iyi bildiği hâlde “Hangi vicdan büyütmüş sana karşı bu kini?” diye sormadan da edemez. İçler acısı hâline denizdeki martıların ağladığı bu koca şehir, eski ihtişamından pekçok şeyi kaybetmiş, artık uğruna bestelenen şarkılar da kesilmiştir. Şehrin yeşil alanları tahakküm altına alınmış, her yer gecekondularla yahut toplu konutlarla betonlaşmıştır. Şehir bir tür kuşatma altına alınmıştır. Bu, tam bir distopyadır.

Doğal güzelliğinin her yanını kazmışlar
Üstüne gecekondular toplu konut dizmişler
Güzellik pazarında terazini bozmuşlar
Hatıra gibi kaldın yaşlı dulda İstanbul
Yazık kaybolup gittin İstanbul’da İstanbul (s. 118)

Soyuer, *Yer* şiirinde kuraklık/çoraklık konusunu “Çorak toprakların hâlini görsün / Çok acı oluyor susması yerin” (s. 607) dizeleriyle gündeme alır. İklim değişikliğinin neden olduğu su kıtlığı, çoraklık ve çölleşme, *Yeşil Özlemi* şiirinde de dile getirilir:

Yeşil bir avizeden süzülen ışık benim
Yeşilin kapısını bekleyen eşik benim

Yeşile hasrettendir alnımda biriken ter
Vücudumu yaksalar dumanım yeşil tüter (s. 673)

Yakın dostu Cemal Yeşil'e adadığı ve tamamen çevre duyarlılığını işlediği şiir, âdeta yeşile serenattır. Bu mısralarda yeşile "bir tablo seyrederek gibi" bakan ve o şekilde mest olan bir şair değil, bilakis yeşilin içinde olan, yeşilin bir parçası olan bir şair vardır. Dolayısıyla diğer doğa şiirlerinde olduğu gibi burada da "içeriden bir bakış" egemendir. İlerleyen mısralarda "baharın seccadesi yeşillerden örülü" derken, mevzuyu mistik düzlemlere kadar götüren şair, muradını son dörtlükte açığa çıkarır:

Ölürsem mezarıma yeşil bir dal eğilsin
Gelenler mezarımı ancak bu daldan bilsin
Yazılsın da taşımaya yeşile aşık diye
İstemem ne fatiha ne dua ne mersiye (s. 673)

Mezar taşına "yeşile âşık" notunu düşürtecek kadar gönlü tabiat sevgisi ile dolu olan şairin bu noktadan sonra bir duaya veya ağıda ihtiyacı yoktur. Bu şekilde bir vasiyetin yerine getirilmesi, şairin ruhunu şâd etmeye yetecektir.

Halil Soyuer'in doğup büyüdüğü çevre, Kaz Dağları eteklerinde, sulak ve bitki örtüsü bakımından verimli bir coğrafyadır. Dolayısıyla hayvancılık için elverişli bir yerde şuuru açılan Soyuer'in şiirlerinde hayvan sevgisi, doğa sevgisini bütünler bir çizgide karşımıza çıkarmaktadır. Onun şiirlerinde en çok karşılaştığımız hayvan türü hiç kuşkusuz kuşlardır. Esasen kuşlar, Türk edebiyatının her döneminde varolmuş ve okuru bazen lirik bazen de mistik çağrışımlara sürüklenme aracı olarak kullanılmıştır. Halil Soyuer şiirinde ise kuşlar, hayvan hakları, hayvan adaleti ve hayvan özgürlüğü gibi eko-etik çalışmalara katkı olsun bilinciyle görünmezler. Onun şiirinde kuşlar, bir vicdan aynası vazifesi görürler. Nihayet çalışmamızın en başında da işaret ettiğimiz üzere Soyuer şiirinin anahtar kelimeleri iyilik, mutluluk ve sevgidir. *Biz İnsanlar* şiirinde:

Duymayız yaralı kuşun acısını
Gider bir de yuvasını bozarız
Karıncanın çabasını düşünmeyiz neden?
Baykuşun ötüşüne kızarız
Koca dalı ayırırız da gövdeden
Çekemeyiz bir tırnağın acısını (s. 7)

sözleriyle şair, insanlık üzerine felsefi bir hesaplaşmaya girişir. Ona göre insan zalimdir. Kendisi bir tırnağın acısını çekemezken, hayvanlara zarar vermekten hiç çekinmeyecek kadar merhametsizdir. *Diyorlar* şiirinde avcılarının hedefi olan her canlının acısını içinde hisseden bir vicdanın sahibidir:

Vurulan her canlıda kanayan yara benim
Büyün yaralar bende durmadan kanar durur
Namludan çıkan kurşun gelir beni de vurur (s. 215)

Yer şiirinde "Günlerce sessizce ağarmış otlar / Avcının bir kuşu vurduğu yerde" (s. 607) diyen şair, şiirin sonunda "bir kalbin bir kalbi kırdığı yerde" diyerek bir kuşu öldürmek ile insanı öldürmeyi eşit sayar. Kısa bir şiir olan *Rica*'da ise

İnsan beyni saatlere pil takıp
Elleri kurtardı kurma işinden
Avcılar da tüfeklere gül takıp

Vazgeçseler artık vurma işinden (s. 563)

diyen şair insan aklından ümidi kesmemiştir. Saatlere pil takıp hayatı kolaylaştıran/güzelleştiren insanoğlu, tüfeklere kurşun yerleştirmekten vazgeçse ne güzel olacaktır. Soyuer'in kuş sevgisi, kuşlar üzerine bu denli durması, öykülerinde kuşlara sıkça yer veren Sait Faik'in "günün birinde gökyüzünde, artık esmer lekeler göremeyeceksiniz" ikazı⁹nı hatırlara getirmektedir.

SONUÇ

Çevre ve insan arasındaki ilişkiyi inceleyen disiplinlerin bir alt çalışma alanı olarak karşımıza çıkan ekoeleştiri, çevre-insan-edebiyat sacayağı üzerinde yükselmekte ve edebiyat vasıtasıyla bir bilinç oluşturmaktadır. Dünyada edebiyatlarında dahi ancak son yarım asırda beliren bu bilinç, Türk edebiyat ve sanat çevrelerinde son yirmi yılda ortaya çıkan çalışmalarla gelişmiştir. Konu, hızlı bir şekilde sanatçısından okuruna, akademisyeninden yayınevi ve eleştirmenlerine kadar herkesin dikkatini çekmiş, birbiri ardına yapılan çalışmalarla çevre sorunlarına odaklanılmıştır. Geline nokta rahatlıkla diyebiliriz ki artık Türk edebiyatında da bu konularda ciddi ve önemli bir literatür oluşmuştur.

Halil Soyuer'in şiirinde öne çıkan yegâne tema sevgidir. Sevdiğine duyulan sevgi, tabiata sevgi, yaşama sevgiyle bağlanma, dostlara sevgi şeklinde bu liste uzayıp gidecektir. Doğa ise onun poetikasında sevgiyi ifade etmede kullanılan bir araç durumundadır. Dağlar, ırmaklar, denizler ve göller, aşkın hâllerini ve görünümünü ifade eder. Dolayısıyla onun şiir evreninde doğa ve aşk arasında önemli bir ilişki söz konusudur.

1930'da henüz ülkede bir sanayi hamlesi ve göç olgusu yaşanmamışken, Güney Marmara'da Kaz Dağlarının eteklerindeki bir küçük kazada dünyaya gelmiş olan Soyuer için dağlar, ovalar, ırmaklar, tabiatla iç içe yaşanmış bir çocukluğun hatıralarını canlandıran birer öğedir. Dolayısıyla onun şiirlerindeki lirizmin kaynağı doğrudan doğaya ait bu unsurlardan oluşmuştur. Örneğin "dağlar" aşkının büyüklüğünü anlatan, "ırmaklar" ise sevgiliye olan hasretinden gözünden akan yaşları temsil eden birer unsurdur. Diğer taraftan tabiatın önemli bir unsuru olan "toprak" Karacaoğlan ve Aşık Veysel'den gelen bir tesirle mistik ve felsefi bir unsur olarak Soyuer şiirinde yer almıştır. Tabiata ait bu unsurlar bir yandan onun ruh halini vermesi bakımından şiirlerini anlamamızı kolaylaştırmıştır; diğer yandan döneminin siyasi ve sosyal hayatını idrak etmemizi sağlamıştır.

Soyuer, 1944 yılında Ankara'ya taşınmış ve kalan ömründe burada yaşamıştır. Bu seneye kadar hayatının ilk çeyreğini geçirdiği Havran ve çevresi, onun şiirlerinde "doğa sevgisini oluşturan ve besleyen" bir dönemi işaret etmektedir. 1944 sonrasında "betonlaşmış kent" olan Ankara dönemi şiirleri ise yeşil Havran'ı, Kaz Dağları'nın güzelliklerini ve Edremit Körfezi'ni özlemle andığı; göç ve sanayileşme ile birlikte başlayan ekolojik, demografik ve kültürel sorunlardan şikâyet ettiği sanat evresini oluşturmaktadır. Şair, bu şiirlerinde teknolojinin doğa üzerindeki tahribatından yakını; sel, heyelan, deprem, yangın gibi çevre felaketlerinin sorumlusu olarak insanı görür. Çözüm önermekten de geri kalmayan şair, hayvanları ve doğayı sevmeyi, çevreye saygı duymayı, kanaatkâr olmayı, toprağa dönmeyi önerir.

⁹ Sait Faik, 1952'de Varlık'ta yayımladığı bu öyküde doğaya ve hayvanlara karşı sevgi dolu olan kahramanın gözünden, kuşları avlayan, hayvanlara tuzak kuran insanların yol açtığı felaketler dile getirilmektedir. Bu yönüyle sade Son Kuşlar değil, kitabın içindeki pekçok öykü de çevreci eleştirisinin bizdeki ilk önemli örneklerinden kabul edilir. Bkz. (Abasıyanık, 2012).

Halil Soyuer, 1950'den itibaren sonuncusu 2003'de yayımlanan on sekiz şiir kitabında yayımlanan şiirleri, deneme-anı türündeki iki kitabı, gazete ve dergilerdeki yazı ve söyleşilerinde sergilediği genel tutumuyla göstermiştir ki, o çevreye aşık bir sanatçıdır ve çevre konularında bir eko-bilgedir.

Kaynakça

- Bulut, F. (2019). "Nazmi Ağıl Şiirlerine Ekoeleştirel Bir Yaklaşım", *Ekoeleştiri, Folklor ve Edebiyat İncelemeleri*, Ankara: Kümen Yayınları, s. 227-252.
- Can, T. (2018). "Ekoeleştiri: Edebiyat Araştırmalarına Çevreci Bir Yaklaşım", *Batı Kültür ve Edebiyatlarında Yirminci Yüzyıl*, Ankara: AÜ DTCF Yayınları, s. 339-350.
- Ceylan, M. (2000). *Halil Soyuer*, Ankara: Minpa Matbaacılık.
- Çolak, H. (1950). "Hâl Tercümesi", *Liman*, Ankara: Gerçek Yayınevi.
- Deveci, M. (2018). "Halil Soyuer", *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/halil-soyuer> (Erişim tarihi: 14.11.2021)
- Duymaz, A. (2001). "Kaz Dağı ve Sarıkız Efsaneleri Üzerine Bir Değerlendirme", *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 5, s. 88-102.
- Ergin, M.; Dolcerocca, Ö. N., (2016). "Edebiyata Ekoeleştirel Yaklaşımlar: Ekoşiir ve Elif Sofya", *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, S. 36, s. 297-314.
- Güler, A. (1989). "Davutlarda Şair Halil Soyuer ile Şiirimizi Konuştuk", *Beşparmak Dergisi*, Ekim 1989, S. 2.
- Büyükkavas Kuran, Ş. (2016). *Türk Şiirinin Neşesi*, Samsun: Erol Ofset.
- Elçin, Ş. (1993). *Türk Edebiyatında Tabiat*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Erdem, D. (2021). "Turgay Fişekçi'nin Şiirlerine Ekoeleştirel Yaklaşım", *Edebî Eleştiri Dergisi*, C V, S II, s. 301-329.
- Kocakaplan, İ. (2004). "Türk Şiirinin Neşesi Söndü" *Türk Edebiyatı*, S. 365, s. 36-40.
- Oppermann, S. (2009). "Ekoeleştiri", *Green Pen Paneli*, <http://www.pen.org.tr/s/13/i/GreenPEN-Ekoele%C5%9Ftiri-Prof-Dr-Serpil-Opperman.pdf> (Erişim tarihi: 12.11.2021)
- Oppermann, S. (2012). *Ekoeleştiri: Çevre ve Edebiyat*, Ankara: Phoenix Yayınları.
- Orhanoğlu, H. (2010). "1950 Sonrası Türk Şiirinde Tabiat ve Dünya Algıları", *Turkish Studies*, Volume 5/3 Summer, s. 1712-1753.
- Özdağ, U. (2014). *Çevreci Eleştiriye Giriş: Doğa, Kültür*, Edebiyat, Ankara: Ürün Yayınları.
- Özdağ, U. (2017). *Çevreci Eleştiriye Giriş*, Ankara: Ürün Yayınları.
- Özdağ, U., Gökcalp Alparlan, G. (2010). "Türkiyat Araştırmalarında Yeni Bir Alan: Çevreci Eleştiri" *III. Uluslararası Türkiyat Araştırmaları Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, C. 2, Hacettepe Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü 26-28 Mayıs, s. 641-652.
- Sazyek, H., Sürücü, Y. (2018). "Cahit Külebi'nin Şiirlerine Ekoeleştiri Çerçevesinden Bakmak", *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 36, s. 25-38.
- Soyuer Gündüz, N. (2007). *Kazdağı Eteklerinden Ankara Doruklarına-Halil Soyuer*, Ankara: Saküder Kültür Yayınları.

Soyuer, H. (1967). ‘‘Toprağın İsyanı’’, *Medeniyet Dergisi*, 25 Temmuz 1967.

Soyuer, H. (1990). *Gönül Dağları*, Ankara.

Soyuer, H. (2014). *Bütün Şiirleri*, İstanbul: Pencere Yayınları.

Şahin, S. (2021). ‘‘Bilge Karasu’nun Apokaliptik Bir Anlatısı: İncitmebeni’’, *Folklor/Edebiyat Dergisi*, C. 27, S. 107, s. 649-660.

Yıldırım, S. (2019). *Halil Soyuer’in Şiirlerinin Şekil ve Tematik Açıdan İncelenmesi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, RTE Üniversitesi SBE: Rize.

Çatışma beyanı: Makalenin yazarı bu çalışma ile ilgili taraf olabilecek herhangi bir kişi ya da finansal ilişkisi bulunmadığını dolayısıyla herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.

Destek ve teşekkür: Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.